

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Саміло Ганна Олегівна,

orcid.org/0000-0001-9493-8013

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»



У статті досліджено особливості еволюції термінології законодавства України у сфері освіти та науки в умовах європейської інтеграції. Встановлено, що розвиток понятійно-категоріального апарату освітнього та наукового законодавства є важливою складовою процесу модернізації національної правової системи та адаптації її до європейських стандартів. Проаналізовано основні етапи становлення та трансформації законодавчої термінології після здобуття Україною незалежності, охарактеризовано особливості переходу від радянської моделі правового регулювання освіти і науки до сучасної системи, орієнтованої на принципи демократії, верховенства права, академічної свободи та автономії закладів освіти.

Значну увагу приділено впливу європейських інтеграційних процесів, зокрема Болонського процесу, формування Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору, на оновлення термінологічного апарату законодавства. Розкрито зміст і значення нових правових категорій, що були запроваджені в національне законодавство внаслідок реформування освітньої та наукової сфер, серед яких академічна доброчесність, академічна мобільність, освітня програма, компетентність, результати навчання, індивідуальна освітня траєкторія, інклюзивне освітнє середовище, цифрова компетентність, відкрита наука, дослідницька інфраструктура та інші.

Обґрунтовано, що розвиток термінології законодавства відображає не лише зміни у правовому регулюванні, а й трансформацію державної політики у сфері освіти та науки, спрямованої на забезпечення якості освіти, інтеграцію до міжнародного освітнього й наукового простору, цифровізацію освітньої діяльності та впровадження інноваційних підходів до організації наукових досліджень. Визначено основні тенденції подальшого розвитку законодавчої термінології, пов'язані з цифровою трансформацією суспільства, розвитком технологій штучного інтелекту, поширенням концепції навчання впродовж життя та гармонізацією національного законодавства з правом Європейського Союзу. Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення термінологічного апарату законодавства України у сфері освіти та науки з метою забезпечення його системності, узгодженості та відповідності сучасним європейським стандартам.

Ключові слова: освітнє законодавство, законодавство про науку, освітня термінологія, європейська інтеграція, освітня політика, академічна доброчесність, академічна мобільність, цифровізація освіти, компетентнісний підхід, відкрита наука.

Samilo Hanna. Evolution of the Terminology of Ukrainian Legislation in the Field of Education and Science in the Context of European Integration

The article examines the evolution of the terminology of Ukrainian legislation in the fields of education and science in the context of European integration. It is established that the development of the conceptual and categorical framework of educational and scientific legislation constitutes an important component of the modernization of the national legal system and its adaptation to European standards. The study analyzes the main stages in the formation and transformation of legislative terminology since Ukraine gained independence and characterizes the transition from the Soviet model of legal regulation of education and science to a modern system based on the principles of democracy, the rule of law, academic freedom, and institutional autonomy.

Particular attention is paid to the influence of European integration processes, including the Bologna Process, the establishment of the European Higher Education Area, and the European Research Area, on the modernization of the terminological framework of legislation. The article reveals the content and significance of new legal categories introduced into national legislation as a result of reforms in the educational and scientific sectors, including academic integrity, academic mobility, educational programme, competence, learning outcomes, individual educational trajectory, inclusive educational environment, digital competence, open science, research infrastructure, and others.

It is substantiated that the development of legislative terminology reflects not only changes in legal regulation but also the transformation of state policy in the fields of education and science aimed at ensuring the quality of education, integration into the international educational and research environment, digitalization of educational activities, and the implementation of innovative approaches to the organization of scientific research. The main trends in the further development of legislative terminology are identified, including those related to the digital transformation of society, the advancement of artificial intelligence technologies, the promotion of lifelong learning, and the harmonization of national legislation with European Union law. The study concludes that further improvement of the terminological framework of Ukrainian legislation in the fields of education and science is necessary to ensure its consistency, coherence, and compliance with contemporary European standards.

Key words: *educational legislation, legislation on science, educational terminology, European integration, educational policy, academic integrity, academic mobility, digitalisation of education, competence-based approach, open science.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток системи освіти та науки в Україні нерозривно пов'язаний із процесами європейської інтеграції, реформування державного управління та адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів. Одним із важливих напрямів таких трансформацій є вдосконалення термінологічного апарату законодавства, що забезпечує нормативне закріплення нових суспільних відносин, механізмів функціонування освітньої та наукової сфер, а також визначає зміст державної політики у відповідних галузях.

Юридична термінологія відіграє особливу роль у правовому регулюванні, оскільки саме через систему понять і категорій законодавець визначає зміст правових норм, закріплює механізми реалізації державної політики та забезпечує єдність правозастосовної практики. Недосконалість термінологічного апарату може призводити до неоднозначного тлумачення норм права, виникнення колізій та зниження ефективності правового регулювання.

Сфера освіти та науки є однією з найбільш динамічних галузей суспільного життя. Її розвиток супроводжується появою нових суспільних відносин, технологій та інституцій, які потребують належного нормативного закріплення. Саме тому термінологія освітнього та наукового

законодавства постійно оновлюється, реагуючи на виклики часу та міжнародні тенденції.

Особливо помітними такі зміни стали після приєднання України до Болонського процесу, активізації євроінтеграційних процесів та прийняття нових законів у сфері освіти й науки. У законодавстві з'явилися поняття, які раніше були відсутні або використовувалися лише в науковій літературі: академічна мобільність, компетентність, результати навчання, академічна доброчесність, освітня програма, інклюзивне освітнє середовище, відкрита наука та багато інших.

У зв'язку з цим дослідження еволюції термінології законодавства України у сфері освіти та науки набуває не лише теоретичного, але й значного практичного значення, оскільки дозволяє оцінити рівень адаптації національного законодавства до європейських стандартів та визначити напрями його подальшого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку термінології законодавства у сфері освіти та науки перебуває у полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Окремі аспекти формування понятійно-категоріального апарату освітнього законодавства, його адаптації до європейських стандартів та впливу інтеграційних про-

цесів на розвиток правового регулювання освіти досліджували В. Андрущенко, В. Кремень, М. Степко, С. Калашнікова, І. Прокопенко, В. Луговий та інші вчені. Водночас більшість наукових праць присвячена окремим напрямкам реформування освітньої або наукової сфери, аналізу конкретних законодавчих новел чи дослідженню окремих правових категорій. Натомість комплексний аналіз еволюції термінології законодавства України у сфері освіти та науки як цілісного явища, що формується під впливом європейської інтеграції, цифровізації, розвитку академічної доброчесності та концепції відкритої науки, залишається недостатньо дослідженим. Невирішені раніше частини загальної проблеми полягають у відсутності комплексного теоретико-правового дослідження трансформації термінологічного апарату законодавства України у сфері освіти та науки, визначення основних етапів його розвитку, закономірностей оновлення та перспектив подальшої гармонізації з європейськими правовими стандартами. Недостатньо уваги приділяється також впливу сучасних процесів цифрової трансформації, розвитку штучного інтелекту та концепції відкритої науки на формування нових законодавчих категорій і понять.

З огляду на це актуальним є комплексне дослідження еволюції термінології законодавства України у сфері освіти та науки в умовах європейської інтеграції, що й становить предмет цієї статті.

Метою статті є дослідження еволюції термінології законодавства України у сфері освіти та науки в умовах європейської інтеграції, а також визначення основних тенденцій її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Становлення термінології законодавства України у сфері освіти та науки після здобуття незалежності. Після проголошення незалежності України виникла необхідність створення власної системи законодавства, що відповідала б потребам демократичної держави та ринкової економіки. Одним із перших нормативно-правових актів у цій сфері став Закон України «Про освіту»

1991 року [1], який заклав основи національної освітньої системи. На початковому етапі розвитку освітнього законодавства переважна більшість термінів була успадкована від радянської правової системи. У нормативних актах широко використовувалися поняття «народна освіта», «навчально-виховний процес», «державне замовлення», «підготовка спеціалістів», «загальноосвітній навчальний заклад». Більшість цих категорій відображала адміністративно-централізовану модель управління освітою та орієнтацію на підготовку кадрів для державного сектору економіки.

Наукове законодавство також перебувало на етапі становлення. Понятійний апарат переважно ґрунтувався на традиційних для пострадянського простору категоріях: «науково-технічний прогрес», «науково-дослідна діяльність», «впровадження результатів наукових досліджень», «державне управління наукою».

Водночас уже в середині 1990-х років починають формуватися нові підходи до розуміння ролі освіти та науки в суспільстві. Поступово зростає увага до якості освіти, автономії закладів освіти, академічних свобод та інтеграції до міжнародного освітнього простору.

Разом із розвитком демократичних інститутів відбувалося поступове оновлення термінології. До законодавства почали впроваджуватися поняття, пов'язані з автономією закладів освіти, академічними свободами, якістю освіти та міжнародним співробітництвом.

Важливим етапом розвитку термінології стало прийняття Закону України «Про вищу освіту» 2002 року [2]. У ньому вперше більш детально були врегульовані питання освітньо-кваліфікаційних рівнів, ліцензування та акредитації, що сприяло появі нових термінів у законодавстві. Проте навіть на цьому етапі українська освітня термінологія ще значною мірою залишалася зорієнтованою на пострадянські підходи. Поняття «спеціаліст», «освітньо-кваліфікаційний рівень», «державна атестація» та інші суттєво відрізнялися від термінології, яка використовувалася у країнах Європейського Союзу.

Таким чином, перший етап розвитку термінології законодавства України

у сфері освіти та науки характеризувався поступовим переходом від радянської моделі правового регулювання до формування власного національного понятійного апарату.

2. Вплив Болонського процесу та європейської інтеграції на трансформацію освітньої термінології. Одним із найважливіших чинників розвитку законодавчої термінології у сфері освіти стала участь України у Болонському процесі. Приєднання до нього у травні 2005 році [3] започаткувало масштабні зміни не лише в організації освітнього процесу, але й у понятійно-категоріальному апараті законодавства.

Болонський процес передбачав створення Європейського простору вищої освіти, заснованого на спільних принципах, стандартах та механізмах забезпечення якості. Для реалізації цих завдань виникла необхідність гармонізації української термінології з європейською.

Саме в цей період до законодавчого обігу поступово входять поняття «академічна мобільність», «Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС)», «доктор філософії (PhD)», «результати навчання», «компетентність», «кваліфікація», «освітня програма», «стандарт вищої освіти», «Національна рамка кваліфікацій».

Особливе значення мало впровадження компетентнісного підходу. Якщо раніше законодавство переважно орієнтувалося на обсяг знань, які повинен засвоїти здобувач освіти, то нова модель передбачала формування комплексу знань, умінь, навичок та особистісних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності.

У результаті поняття «компетентність» стало одним із ключових термінів сучасного освітнього законодавства. Воно поступово інтегрувалося до державних стандартів освіти, освітніх програм та механізмів оцінювання результатів навчання.

Важливим наслідком європейської інтеграції стало також закріплення в законодавстві поняття «академічна мобільність». Його поява відображала нові можливості для студентів, викладачів і науковців щодо участі в міжнародних освітніх

та наукових програмах, стажуваннях і дослідницьких проєктах.

Не менш суттєвим стало впровадження терміна «академічна свобода», який сьогодні визнається однією з основ функціонування демократичної системи вищої освіти. Воно передбачає право науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти вільно здійснювати освітню, наукову та творчу діяльність у межах, визначених законом.

Під впливом європейської освітньої політики у законодавстві також закріплено термін «забезпечення якості освіти», який охоплює систему внутрішніх і зовнішніх механізмів оцінювання освітньої діяльності та результатів навчання.

Не менш важливим стало впровадження поняття «академічна доброчесність». Його поява була зумовлена необхідністю забезпечення високих стандартів освітньої та наукової діяльності, запобігання академічному плагіату, фабрикації та фальсифікації результатів досліджень.

Таким чином, європейська інтеграція сприяла не лише оновленню законодавства, а й формуванню нового термінологічного середовища у сфері освіти та науки.

3. Трансформація термінології законодавства України про освіту в контексті сучасних реформ. Якісно новий етап розвитку термінології освітнього законодавства розпочався після прийняття Закону України «Про вищу освіту» 2014 року [4] та Закону України «Про освіту» 2017 року [5]. Саме ці нормативно-правові акти заклали основу сучасної моделі правового регулювання освітньої сфери та сприяли суттєвому оновленню понятійного апарату.

Однією з найбільш помітних тенденцій стало закріплення компетентнісного підходу як основи освітнього процесу. Якщо раніше основний акцент робився на засвоєнні певного обсягу знань, то сучасна модель освіти орієнтована на формування компетентностей, необхідних для професійної діяльності та успішної соціалізації особистості. У зв'язку з цим до законодавства були введені поняття «ключові компетентності», «результати навчання», «освітня програма», «освітній компонент», «індивідуальна освітня траєкторія».

Поява зазначених термінів свідчить про поступовий перехід від традиційної моделі навчання до студентоцентрованого підходу, який є одним із базових принципів Європейського простору вищої освіти. При цьому термінологія освітнього законодавства перестає виконувати виключно технічну функцію та набуває концептуального значення, відображаючи сучасне розуміння змісту освіти.

Особливе місце у сучасному понятійному апараті посідає категорія «якість освіти». Вона поступово перетворилася на одну з центральних категорій освітнього права. На відміну від попередніх підходів, коли якість освіти оцінювалася переважно через кількісні показники, сучасне законодавство пов'язує її із досягненням результатів навчання, відповідністю освітніх програм стандартам освіти та потребам суспільства.

Важливим етапом розвитку термінології стало також законодавче закріплення поняття «внутрішня система забезпечення якості освіти». Його поява свідчить про зміну підходів до державного управління освітою та перехід до моделей, заснованих на принципах автономії та відповідальності закладів освіти.

Одночасно відбувається активне впровадження термінів, пов'язаних із міжнародною інтеграцією освіти. До таких належать «міжнародна академічна мобільність», «подвійний диплом», «міжнародна освітня програма», «спільна освітня програма». Усі вони відображають зростання ролі міжнародного співробітництва у сфері освіти та науки.

4. Академічна доброчесність як нова категорія освітнього та наукового законодавства. Одним із найбільш значущих результатів розвитку сучасної освітньої термінології стало нормативне закріплення поняття академічної доброчесності. До прийняття Закону України «Про освіту» 2017 року питання плагіату, фабрикації чи фальсифікації наукових результатів регулювалися фрагментарно та переважно на рівні локальних нормативних актів закладів освіти. Відсутність єдиного правового підходу створювала труднощі під час застосування заходів відповідальності та оцінювання академічної діяльності.

Сучасне законодавство визначає академічну доброчесність як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими повинні керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та здійснення наукової діяльності. Відповідно до цього підходу законодавець сформував цілу систему нових термінів, серед яких особливе значення мають «академічний плагіат», «самоплагіат», «фабрикація», «фальсифікація», «обман», «списування», «необ'єктивне оцінювання».

Поява зазначених понять стала свідченням інтеграції українського законодавства до загальноєвропейської системи академічних цінностей. Водночас слід зазначити, що практика застосування цих категорій продовжує формуватися, що обумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавчої термінології та вироблення єдиних підходів до її тлумачення.

Не менш важливим є те, що академічна доброчесність сьогодні розглядається не лише як складова освітньої діяльності, але й як один із ключових принципів функціонування наукової сфери. Саме тому відповідна термінологія поступово інтегрується до законодавства про наукову та науково-технічну діяльність.

5. Розвиток термінології інклюзивної освіти. Вагомий вплив на розвиток освітнього законодавства справили міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини та забезпечення рівного доступу до освіти. Наслідком цього стало формування нової групи термінів, пов'язаних з інклюзивною освітою.

У сучасному законодавстві закріплені такі поняття, як «особа з особливими освітніми потребами», «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище», «розумне пристосування», «універсальний дизайн у сфері освіти», «інклюзивно-ресурсний центр».

Запровадження зазначених категорій відображає зміну концептуальних підходів до реалізації права на освіту. Якщо раніше основна увага приділялася створенню спеціалізованих закладів освіти, то сучасна модель передбачає забезпечення доступності освітнього середовища для всіх здобувачів освіти

незалежно від стану здоров'я чи інших особливостей.

Розвиток інклюзивної термінології свідчить про поступове наближення українського законодавства до міжнародних стандартів, закріплених у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [6] та документах Європейського Союзу.

6. Цифровізація освіти та формування нової термінології. Стрімкий розвиток інформаційних технологій суттєво вплинув на зміст освітнього законодавства та сприяв появі нових правових категорій. Особливо інтенсивно цей процес відбувався після пандемії COVID-19 та початку повномасштабної війни, коли дистанційні технології фактично стали одним із головних інструментів забезпечення безперервності освітнього процесу.

У законодавстві та підзаконних нормативних актах активно використовуються поняття «дистанційна форма здобуття освіти», «змішане навчання», «електронні освітні ресурси», «цифрова компетентність», «електронне освітнє середовище», «освітня платформа».

Окремої уваги заслуговує поява термінології, пов'язаної зі штучним інтелектом. Хоча на сьогодні відповідне правове регулювання перебуває на етапі становлення, вже зараз можна прогнозувати подальше закріплення в законодавстві таких понять, як «генеративний штучний інтелект», «алгоритмічне оцінювання», «цифровий помічник», «автоматизоване навчання».

У перспективі саме цифровізація може стати одним із головних чинників подальшої трансформації термінології освітнього законодавства.

7. Концепція відкритої науки як новий етап розвитку законодавчої термінології. Однією з найбільш помітних тенденцій останнього десятиліття є поширення концепції відкритої науки (Open Science). Ця концепція виникла як відповідь на потребу забезпечення вільного доступу до результатів наукових досліджень та посилення міжнародної співпраці у науковій сфері.

У зв'язку з цим до наукового та нормативного обігу активно входять нові поняття: «відкрита наука», «відкритий доступ», «відкриті дані», «дослідницькі

дані», «репозитарій», «відкрите рецензування», «відкриті освітні ресурси», «наукова комунікація». Особливе значення має поняття «відкритий доступ», яке передбачає безоплатний доступ користувачів до результатів наукових досліджень через електронні ресурси. Його поширення обумовлене розвитком цифрових технологій та необхідністю забезпечення максимально широкого використання результатів наукової діяльності.

Сучасні європейські підходи передбачають, що результати досліджень, які фінансуються за рахунок державних коштів, повинні бути максимально доступними для суспільства. Саме тому концепція відкритої науки поступово інтегрується до законодавства багатьох держав, включаючи Україну.

Водночас розвиток відповідної термінології супроводжується певними проблемами. Частина нових понять не має усталених юридичних визначень, окремі терміни використовуються паралельно в різних нормативно-правових актах із певними відмінностями у змісті, що може ускладнювати їх практичне застосування.

У зв'язку з цим важливим завданням законодавця є забезпечення єдності термінології, її узгодженості з міжнародними стандартами та недопущення дублювання понять.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що еволюція термінології законодавства України у сфері освіти та науки є закономірним наслідком трансформації суспільних відносин, реформування системи освіти та науки, а також інтеграції України до європейського правового, освітнього та наукового простору.

Встановлено, що після здобуття незалежності українське законодавство у сфері освіти та науки пройшло складний шлях від використання переважно радянської термінології до формування сучасного понятійно-категоріального апарату, заснованого на європейських підходах та міжнародних стандартах.

Визначено, що найбільший вплив на розвиток законодавчої термінології справили Болонський процес, реформа вищої освіти, розвиток інклюзивної освіти, поширення принципів академічної добро-

чесності, цифровізація освітнього процесу та інтеграція до Європейського дослідницького простору.

У результаті проведених реформ до законодавства було впроваджено значну кількість нових понять, серед яких особливе значення мають «компетентність», «результати навчання», «освітня програма», «академічна мобільність», «академічна доброчесність», «інклюзивне освітнє середовище», «відкрита наука», «дослідницька інфраструктура», «відкритий доступ» та інші.

Обґрунтовано, що сучасна законодавча термінологія виконує не лише техніко-юридичну функцію, а й виступає важливим інструментом реалізації державної політики у сфері освіти та науки. Саме через систему понять і категорій відобра-

жаються пріоритети розвитку держави, напрями реформування освітньої та наукової діяльності, а також механізми інтеграції до європейського простору.

Перспективи подальшого розвитку законодавчої термінології пов'язані з цифровою трансформацією суспільства, впровадженням технологій штучного інтелекту, розвитком концепції навчання впродовж життя та подальшою гармонізацією українського законодавства із правом Європейського Союзу.

Таким чином, удосконалення термінології законодавства України у сфері освіти та науки залишається одним із важливих напрямів розвитку національної правової системи та необхідною умовою ефективної реалізації державної політики у відповідних сферах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII : втратив чинність URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#> (дата звернення: 12.06.2026)
2. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III : втратив чинність URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#Text> (дата звернення: 12.06.2026)
3. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19.06.1999 р. №994_525 станом на 19.06.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII; станом на 11.03.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 13.06.2026).
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII; станом на 01.01.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 13.06.2026)
6. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 13.12.2006 р. Ратифікована Законом України від 16.12.2009 р. № 1767-VI.; станом на 19.06.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 15.06.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 24.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.08.2026



Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)